

Prilog autorstvu nekih Szeverovih radova u Križevcima: oltarne skulpture Ivana i Pavla u Gradskom muzeju Križevci i u kapeli svetog Florijana u Križevcima

ZDENKO BALOG

Stjepana Radića 3

HR – 48 260 Križevci

zdenko_balog@yahoo.com

Stručni rad

Professional paper

Primljeno / Received: 5. 6. 2020.

Prihvaćeno / Accepted: 10. 12. 2020.

U radu se, a na temelju dosadašnjih mišljenja o skulpturama svetog Ivana i svetog Pavla, koje su se nalazile na oltaru u kapeli svetog Roka u Križevcima, dok se sada čuvaju u skladištu Gradskog muzeja Križevci, razmatra utemeljenost tvrdnje da je njihov autor križevački pokrajinski kipar Stjepan Szever. Nakon usporedbe tih skulptura s onim skulpturama te dvojice svetaca koje se nalaze na oltaru u kapeli svetog Florijana u Križevcima, predlaže se autorstvo Stjepana Szevera i oltara u kapeli svetog Florijana, a što ranije nije uočeno. U radu je rekonstruirana Szeverova djelatnost u godinama nastanka obaju oltara, kao i njegova djelatnost u Križevcima za Križevce, što dovodi do zaključka da je taj kipar u Križevcima ipak bio znatno aktivniji negoli se to dosad držalo.

Ključne riječi: barok, kiparstvo, pokrajinsko kiparstvo, Stjepan Szever, Križevci, sveti Ivan, sveti Pavao, kapela svetog Florijana

1. Ivan i Pavao u Gradskom muzeju Križevci

U muzejskom skladištu (depou) Gradskog muzeja Križevci čuvaju se, među ostalim, dvije drvene figure ili skulpture rimskih vojnika koje su u lošem stanju. Obje su bez ruku, a jedna od njih nema ni glavu. U velikoj su mjeri uništene crvotočinom. Čuvaju se pod inventarnim brojevima GMK-9402 i GMK-9403.

Pronađene su 1978. godine na tavanu kapele svetog Roka u Križevcima tijekom terenskih obilazaka i istraživanja Doris Baričević, koja je najbolji poznavalac kontinentalne barokne plastike, posebice na području središnje Hrvatske. Baričević ih je dokumentirala i 1979. godine objavila rad u kojem je istaknula sljedeće:

»Vjerojatno nam se tu [u kapeli sv. Roka] sačuvao nekadašnji pobočni oltar sv. Udalrika iz 1748. godine, kojem su očito pripadali kipovi rimskih vojnika Ivana i Pavla, zaštitnika od nevremena, djela križe-

vačkog kipara Stjepana Severa ili Severina, danas u križevačkom muzeju.«¹

Skulpture se od tada nalaze depou Gradskog muzeja Križevci, pri čemu nisu bile ni izlagane, ni restaurirane, te su tijekom više od četrdeset godina vidljivo propale. Baričević im se vraća tek uzgred, onda kada piše o Križevcima i o djelovanju Stjepana Szevera, jedinog pokrajinskog kipara koji nam je poznat po imenu i prezimenu. Iz njezina članka objavljenog 1987. godine tako doznajemo i sljedeće:

»Križevački muzej čuva dva jako oštećena drvena kipa mladenačkih rimskih časnika (vjerojatno Ivan i Pavao, zaštitnici od nevremena), koji potječu iz kapele sv. Roka. Ta dva kipa ujedno su i jedini sačuvani trag Severinove djelatnosti u mjestu gdje je živio i radio.«²

¹ Doris Baričević, »Djela varaždinskog kipara Fridrika Pettera u Varaždinu i Križevcima«, *Bulletin Razreda za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, broj 1(47) (Zagreb, 1979), str. 53–74, na str. 58.

² Doris Baričević, »Dominus sculptor Stephano Szeverin Crisiensis«, *Peristil. Zbornik radova za povijest umjetnosti*, vol. 30 (Zagreb, 1987), str. 81–102, na str. 92.

Slika 1. Ivan (desno) i Pavao (lijevo) u Gradskom muzeju Križevci. Foto: Zdenko Balog, 2020. godine.

Treći put Baričević se o kiparu Szeveru u Križevcima i o tim njegovim skulpturama očitovala 1993. godine, kada je zabilježila nešto više podataka:

»Ne znamo da li se njegova [Szeverova] radionica kroz sve stvaralačko razdoblje nalazila u Križevcima, ali je činjenica da je taj zanimljivi majstor najslabije zastupan djelima upravo u tome gradu. [...] Severin je u Križevcima radio za kapelu sv. Roka i

to vjerojatno oltar sv. Udalrika 1744/45, s kojega su se dva kipa rimskih vojnika, vjerojatno Ivan i Pavao, zaštitnici od nevremena, sačuvali u Gradskom muzeju. Ova dva dosta bezizražajna kipa spadaju među Severinove slabije radove. Neke srodne crte imaju i kipovi na glavnom oltaru kapele sv. Florijana (o. 1735) koji su možda nastali pod utjecajem njegove radionice.«³

³ Doris Baričević, »Kiparstvo i drvorezbarstvo«, u: Žarko Domljan (glavni urednik), *Križevci. Grad i okolica* (Zagreb: Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, 1993), str. 199–207, na str. 204.

Dakle, Baričević nije sumnjala u Szeverovu atribuciju tih dvaju kipova: oni spadaju među malobrojne, gotovo jedine radove koje je kipar Szever napravio u svojem gradu (zapravo, spadaju među malobrojne radove koji su očuvani); prikazuju rimske časnike; ti časnici su Ivan i Pavao, mučenici iz ranokršćanskog razdoblja; kipovi su izvorno bili dio oltara svetog Udalrika u kapeli svetog Roka izvedenog tijekom 1744. i 1745. (Baričević, 1993) ili 1748. godine (Baričević, 1979); oltarni retabl možda je sačuvan uz promjenu titulara, kada se na njega postavljaju kipovi svetog Roka, svetog Fabijana i svetog Sebastijana, zaštitnika od kuge; pretpostavlja se povezanost Szeverove radionice, posebice tih kipova, s oltarom svetog Florijana u kapeli istog titulara.

Namjera je propitati te zaključke, potvrditi atribuciju, a posebno propitati posljednji zaključak o povezanosti skulptura s oltarom svetog Florijana. Naime, Stjepan Szever rijeka je ponornica našeg pokrajinskog kiparstva, i to bilo zbog njegova velikog opusa prepoznatog u širokoj podravsko-potkralničko-moslavačko-bilogorskoj regiji, uz krajnje geografske dosege do Garešnice, Virovitice, Ludbrega, Gornje Rijeka i Čazme,⁴ bilo zbog činjenice da se radi o jedinom poznatom imenu u kontekstu sjevernohrvatskog pokrajinskog kiparstva, a među brojnim anonimnim autorima. Velik opus koji se povezuje sa Szeverovim prepoznatljivim rukopisom daje nam dovoljno komparativnog materijala: počevši od njegovih »inkunabula«, sačuvanih radova s oltara u Drnju iz 1739. godine (danas u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu).⁵ Lica i glave Szeverovih svetica i svetaca redovito su bez spolno-rodnih razlika (osim u slučaju bradatih glava), dok su lica i glave mladolikih golobradih muškaraca, žena i anđela potpuno jednako izvođena: malo istaknute jagodice, naznačene pojačane arkade iznad očiju, podignuti ekstatični očni kapci te uske, ali zaobljene brade. Tu je i kratka kosa, koja se u uvojcima širi tvoreći naznaku krune ili aureole. Prilikom izrade odjeće, Szever rado ubacuje neku vrstu vanjskog steznika, prigodice oklopa, koji mu daju priliku da izvodi svoje omiljene dekoracije i razigra ih baroknim ornamentom. Takve oklope ili steznike nose i njegovi ženski likovi, primjerice Barbara na oltaru svete Barbare u župnoj crkvi u Đurđicu, neimenovana svetica u župnom dvoru u Đurđicu i sveta Barbara iz Muzeja za umjetnost i obrt (inv. br. MUO-002679/1).

Budući da debele podloge za polikromiju i pozlatu uvelike prikrivaju rukopis kipara u materijalu, za usporedbu s tim ogoljelim skulpturama bez polikromije i podlo-

Slika 2. Oltar svetog Roka u kapeli svetog Roka u Križevcima. Retabl oltara izvorno posvećenog svetom Udalriku, s kojeg potječu kipovi Ivana i Pavla. Foto: Zdenko Balog, 2020. godine.

ge najpogodnije su slično tako ogoljele skulpture. Upravo se takva usporedba može predložiti ako pogledamo još jednu skulpturu iz Drnja: svetog Ivana Evanđelista (MUO-002678/1), golobradog muškarca u karakterističnoj apostolskoj odjeći, dugoj halji s plaštem, jednakih crta lica i s karakterističnom Szeverovom frizurou. Izvedba oštih i dubokih nabora, koju kasnije znatno ublažuje podloga za polikromiju i pozlatu, ovdje se može uspoređivati u svakom potezu, te je majstorov rukopis i ovdje istovjetan. Uz sve nedostatke materijala, nedostajuće dijelove tijela te skromne dimenzije skulptura, ti kipovi mogu se pripisati Szeveru. Zbog mjesta nalaza izvan sumnje je i pripadnost kipova svetog Ivana

⁴ Baričević, »Dominus sculptor Stephano Szeverin Crisiensis«, karta na str. 102. Ta karta pokazuje najveću gustoću lokaliteta oko Koprivnice, te ujedno uočljivu vakantnost oko samih Križevaca.

⁵ Baričević, »Dominus sculptor Stephano Szeverin Crisiensis«, str. 81–84.

Slika 3. Usporedba kipa svetog Ivana iz Gradskog muzeja Križevci s kipom sveca ili svete iz župnog ureda u Đurđicu i s kipom svete Katarine? iz župnog ureda u Đurđicu. Foto: Zdenko Balog, 2020. godine.

i svetog Pavla oltaru Svetog Udalrika u kapeli svetog Roka, te datiranje u polovicu četrdesetih godina 18. stoljeća.

No, je li doista to jedina ili gotovo jedina Szeverova narudžba u njegovu gradu? Je li križevački prostor doista tako vakantan njegovim djelima? Koji je odnos Szeverovih kipova Ivana i Pavla spram drugog para istih svetaca nastalih u Križevcima, ali na južnom kraju grada: u kapeli svetog Florijana?

Prije nego što se posvetim kipovima Ivana i Pavla u kapeli svetog Florijana, naglašavam da su u Gradskom muzeju Križevci još dvije drvene skulpture koje se pripisuju kiparu Szeveru: pod inventarnim brojevima GMK-2962 i te GMK-2963 nalaze se dva evanđelista manjih dimenzija, jedan visine 75, a drugi 76 centimetara, čija impostacija ukazuje da su sjedili u labilnoj ravnoteži na nekoj kosoj podlozi. Pretpostavlja se da se radi o evanđelistima koji su krasili tijelo propovjedaonice. Povezivanje te dvojice evanđelista s propovjedaonicom posebna je tema koja nije u neposrednoj vezi s ovim radom, no usprkos tome napominjem da se osim

Ivana i Pavla također radi o Szeverovu opusu ostvarenom za Križevce.

2. Ivan i Pavao u kapeli svetog Florijana u Križevcima

Kapela svetog Florijana u Križevcima građena je 1735.,⁶ dok je oltar nastao 1739. godine.⁷ Oltar se sastoji od dviju razina: u donjoj je velika središnja slika svetog Florijana s figurama dvojice rimskih vojnika (sveti Ivan i Pavao), koje se nalaze sa strane, a u gornjoj se nalazi slika svete Lucije. U gornjoj razini nalaze se i dvije manje ženske svetačke skulpture.

U ovom radu usredotočit ću se na figure dvojice vojnika, dakle na Ivana i Pavla. Prema arhivskim fotografijama,⁸ vojnici su raspoređeni obrnuto lijevo-desno, točnije vojnici koji drži zastavu nalazi se na našoj lijevoj strani, dok je aktualna situacija obrnuta.⁹ U ovom radu u obzir uzimam aktualno stanje, pa ću o vojniku sa zastavom govoriti kao o desnom.

⁶ Nadbiskupijski arhiv Zagreb, Kanonske vizitacije, protokol 133/IV.

⁷ Da je oltar nastao 1739. godine, otkriveno je tijekom njegove posljednje obnove i čišćenja, kada je postao vidljiv sljedeći posvetni natpis s kronogramom: »soLve preCor MastIs CVnTos fLorlane faVILLIs qVI tIbI saCrar Vni hoC pletatIs opVs«.

⁸ Nadbiskupijski arhiv Zagreb, Ostavština Doris Baričević, god. 1970.

⁹ Oltar sam prvi puta fotografirao 2009. godine, kada je situacija bila istovjetna današnjoj. U fototeci Gradskog muzeja Križevci nalazi se fotografija iz nepoznate godine, kada je također vojnici sa zastavom već premješten na desnu stranu. Nisam dobio informaciju o tome kada je i zbog čega je to učinjeno.

Slika 4. Oltar svetog Florijana u kapeli svetog Florijana u Križevcima. Foto: Zdenko Balog, 2020. godine.

Obojica vojnika su mladoliki, s legionarskim šljemovima, prsnim oklopima, plaštevima, tunikama i vojničkim sandalama. Ostalih atributa nemaju, osim što desni vojnik drži zastavu na kojoj je ucrtan križ. Oprema im je jednaka onoj kakva je u vojnika iz kapele svetog Roka, osim što je taj drugi par gologlav. Točnije, samo je jednom vojniku sačuvana glava, i taj nema kacigu, pa analogijom zaključujem da je nije imao ni drugi. Vojnici iz kapele svetog Roka nemaju ruke, pa ne znamo jesu li imali atribute, ali vojnik s glavom ima nadlaktice u takvu položaju da lako možemo zamisliti da se nastavljaju onako kao u desnog vojnika iz kapele svetog Florijana. Isto vrijedi i za vojnika bez glave iz

svetog Roka i lijevog vojnika iz svetog Florijana, uz napomenu da je obezglavljeni vojnik iz svetog Roka u tolikoj mjeri oštećen da nema desnu ruku, kao ni rame. Uz to, vojnici u paru imaju različit tip obuće: jedan ima visoke sandale s remenima do ispod koljena, a drugi ima obuću sličnu čizmama, ali sa slobodnim prstima. Takvi su tipovi obuće u svetačkih likova rimskih vojnika uobičajeni. No, ovdje se pojavljuju oba tipa na oba para vojnika, i to na odgovarajućim vojnicima: vojnik s glavom ima jednake sandale kao vojnik sa zastavom, dok druga dvojica vojnika imaju jednake otvorene čizme.

Na temelju toga zaključujem da su ta dva para vojnika svetaca nastali u uskoj međusobnoj vezi. Ali, to ne iznenađuje: matični oltari oba para skulptura nalaze se dva kilometra udaljeni, u istom gradu, na području iste župe, te nastaju unutar pet do deset godina. Tu vezu uočila je već i Baričević,¹⁰ koja je zaključila i to da su »kipovi na glavnom oltaru kapele sv. Florijana (o. 1735.)«, kako ističe, »možda nastali pod utjecajem njezove [Szeverove] radionice.«¹¹ Oba para skulptura pouzdano su datirana. Skulpture iz svetog Roka nastale su zajedno s oltarom između 1743., kada se oltar još ne spominje,¹² i 1748. godine, kada je zapisano sljedeće: »Capella murata in qua noviter erecta Ara sub titulo S. Uldarici sculptorij operis in... et colorib... pictorijs ornata.«¹³ Oltar svetog Florijana datiran je natpisom s kronogramom u 1739. godinu, dakle najviše deset godina ranije. Teško je pretpostaviti da bi oltar svetog Florijana nastao »pod utjecajem« Szeverove radionice, a da bi Szever nekoliko godina kasnije oponašao taj isti oltar. Naravno, osim ukoliko je riječ o istoj radionici.

Što se tiče autorstva oltara svetog Florijana, nakon analize može se zaključiti da se ne radi o utjecaju autora na autora, radionice na radionicu, nego o istoj radionici ili istom autoru. Kada bi slabiji majstor ili radionica oponašali nekoliko godina starije skulpture istih svetaca u istom gradu, vjerojatno bi u oponašanju izveo detalje poput legionarskih kaciga, a oponašao bi i način nošenja plašta te oblike oklopa. No, majstor ponavlja istog onog sveca kojeg je izveo nekoliko godina ranije. Jedina teškoća pri usporedbi jest ta što se u jednom slučaju (sveti Rok) radi o ogoljenim drvenim skulpturama kojima je otpala sva podloga, pozlata i boja, a u drugom slučaju o debelo grundiranim polikromiranim i pozlaćenim skulpturama. Ipak, i na temelju toga mogu se dovoljno sigurno usporediti. Rukopis nije stran. Naime, spomenuo sam skulpturu iz Drnja (Muzej za umjetnost i obrt

¹⁰ Baričević, »Kiparstvo i drvorezbarstvo«, str. 204.

¹¹ Isto.

¹² Nadbiskupijski arhiv Zagreb, Arhidakonat Kalnik, protokol 133/IV.

¹³ Isto.

Slika 5. Usporedba kipa svetog Ivana na oltaru svetog Florijana iz kapele svetog Florijana s kipom svetog Ivana iz Gradskog muzeja Križevci. Kipovi su u mjerilu. Foto: Zdenko Balog, 2020. godine.

u Zagrebu) i skulpture iz Đurđica. Te skulpture još uvijek nisu dobile znanstvenu recenziju, a prati ih podatak da potječu iz crkve u mjestu Trema.¹⁴ Visokoj figuri svete s ukrašenim steznikom Baričević stavlja atribuciju kipara Szevera,¹⁵ što čini i za Ivana i Pavla iz svetog

Roka. Nejasno je zašto iz svojeg kataloga mogućih Szeverovih radova izostavlja oltar svetog Florijana, budući da je naglasila da su Ivan i Pavao iz svetog Roka »ujedno i jedini sačuvani trag Severinove djelatnosti u mjestu gdje je živio i radio.«¹⁶

¹⁴ D.[oris] B[aričević] i M.[irjana] R.[epanić]-B.[raun], »[Župna crkva sv. Jurja u Đurđicu] Oprema«, u: Domljan (glavni urednik), *Križevci. Grad i okolica*, str. 304.

¹⁵ Baričević, »Dominus sculptor Stephano Szeverin Crisiensis«, str. 92.

¹⁶ Isto.

Slika 6. Usporedba kipa svetog Pavla na oltaru svetog Florijana iz kapele svetog Florijana s kipom svetog Pavla iz Gradskog muzeja Križevci. Kipovi su u mjerilu. Foto: Zdenko Balog, 2020. godine.

Pripisivanje skulptura s oltara svetog Florijana kiparu Szeveru i njegovoj radionici povlači za sobom sasvim logično, mada ne i nužno, i cijeli oltar. No, obilježje Szeverova rada živo je variranje tipova retabla, pri čemu nijedan oltar ne sliči drugom, s iznimkom parova bočnih oltara koji su u pojedinim crkvama rađeni istodobno.¹⁷ Szever, doduše, ima neke motive koji se

ponavljaju, primjerice višestruki parovi tordiranih stupova, ali nijedan od njih nije obavezan, pa se jednako često pojavljuju i oltari kod kojih to sasvim izostaje. U Szeverovim radovima tip visokih uskih kapitela s listovima akantusa, a kakav nalazimo na oltaru svetog Florijana, javlja se često. Međutim, sličan će se motiv ponoviti i na kapitelima oltara svete Obitelji u kapeli Majke

¹⁷ Doris Baričević, *Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske* (Zagreb: Školska knjiga, 2008), str. 187.

Slika 7. Usporedba kipa svetog Ivana na oltaru svetog Florijana iz kapele svetog Florijana s kipom svetog Ivana iz Gradskog muzeja Križevci. Kipovi su u mjerilu. Foto: Zdenko Balog, 2020. godine.

Božje Koruške, koji se povezuje sa jednom drugom kiparskom radionicom.¹⁸

U drugoj četvrtini 18. stoljeća u Križevcima i okolici vlada živa kiparska aktivnost. U kapeli svetog Ladislava u Gornjem gradu izvedena su 1731. godine čak tri oltara. Spomenuti oltar svete Obitelji izveden je 1738., iste godine kad je u Majci Božjoj Koruškoj izveden još jedan oltar. Tijekom 1739. godine izveden je oltar u svetom Florijanu. Godine 1742. biskup Branjug daje postaviti novu propovjedaonicu u pavlinsku crkvu svete Ane, a 1743. godine Szever izvodi tri oltara u župnoj crkvi u Đurđicu. Oltar svetog Udalrika u kapeli svetog Roka izvodi se 1744. ili nedugo poslije te godine. Prije 1748. godine nastala je i nova propovjedaonica za crkvu svetog Križa u Križevcima. Tijekom 1748. godine nastaju dva oltara u kapeli svete Julijane u Tre-

mi. To je samo nekoliko oltara i propovjedaonica. Križevce u tom času možemo zamisliti kao živo tržište koje opslužuju najmanje dvije domaće radionice, a pored toga utvrđena je i prisutnost varaždinskih kipara. Tu su i samostanske kiparske radionice. Takvom živom lokalnom tržištu sigurno nije bila strana fluktuacija pomoćne radne snage te slabijih kipara i stolara među radionicama, pa se i elementi miješaju. Ipak, uočljivo je da glavni kipari radionica izrađuju glavne kipove oltara, što njihov rukopis čini prisutnim i prepoznatljivim. Ostale dijelove oltara pod nadzorom majstora izvode pomoćnici.

¹⁸ Baričević, »Kiparstvo i drvorezbarstvo«, str. 201–202; Baričević, *Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske*, str. 185.

3. Pretpostavke o djelovanju kipara Stjepana Szevera sredinom 18. stoljeća

U ovom poglavlju pokušat ću uspostaviti hipotetičku kronologiju djelovanja kipara Stjepana Szevera i njegove radionice od kraja četvrtog do kraja petog desetljeća 18. stoljeća. Pritom ću se osloniti na dosadašnje atribucije i nalaze Anđele Horvat i Doris Baričević, te ih upotpuniti vlastitim nalazima i zaključcima.

Od najstarijeg opusa pripisanog Szevera, pa do kraja četvrtog desetljeća 18. stoljeća, dakle od 1725. do 1739. godine, malo je poznatih Szeverovih djela. Tijekom 1739. godine Szever je dogovorio izvedbu oltara u Drnju,¹⁹ a ista godina upisana je u kronogramu oltara svetog Florijana u Križevcima. Prema tome, izvedbu tog oltara datiramo u 1737. ili 1738. godinu, nakon čega ga sljedećih mjeseci dovršava slikar (*pictor*). Poveći posao na oltaru za Drnje Szeveru uzima nešto više vremena, jer se radi o brojnim kipovima. Istodobno ima sve više posla za podravsko tržište, za koje izvodi manje poslove: u Močilama pored Koprivnice²⁰ i u Miholjancu (1742–1743).²¹ Tijekom izvođenja tih radova dolazi do značajnog angažmana za župnu crkvu svetog Jurja u Đurđicu pored Križevaca. Moramo pretpostaviti da oltare ili kipove pritom ne radi u mjestu naručitelja, nego da na teren izlazi zato da bi utvrdio detalje oltara, dobio odobrenje nacрта, nakon čega u svojoj radionici u Križevcima (?) izvodi kipove, dok njegova ekipa izvodi arhitekturu. Zbog toga je moguće da je istodobno angažiran na izvedbi oltara i propovjedaonica na širem prostoru.

Szever za Đurđic izrađuje dva pobočna oltara, koji simetrično ukrašavaju pogled prema svetištu, te jedno od svojih najljepših djela: oltar u kapeli svete Barbare.²² Kasnijim preinakama došlo je do zamjene titulara između oltara svete Barbare i sveta Tri kralja. Tom su prilikom neki kipovi postali suvišni te su vjerojatno privremeno deponirani u filijalnoj kapelici u Tremi, odakle su u novije vrijeme odneseni u Đurđic, gdje se čuvaju u

župnom dvoru. Oltari su posvećeni 1743. godine, na temelju čega pretpostavljam da ih je Szever radio onda kada je radio i oltar u Drnju: od 1739. do 1740. godine. Oltar blažene Djevice uglavnom je očuvan u izvornom obliku, osim središnjeg kipa ili slike.

Već 1744. godine Szever je ponovno angažiran u svojem gradu: izvodi oltar svetog Udalrika u kapeli svetog Roka u Gornjem gradu.²³ Za taj oltar malih dimenzija i skromnog ukrasa izvodi kipove Ivana i Pavla. Na ovom mjestu potrebno se nakratko zaustaviti: kipar dobiva narudžbu za kipove dvojice svetaca, iste koje je izveo prije pet ili šest godina za sveti Florijan. Zanimljivo li to da je tada tehnički još uvijek riječ o dva grada, jer će ujedinjenje Gornjeg i Donjeg grada uslijediti tek 1752. godine, ipak je riječ o kapelicama iste župe. Župa svetog Križa svojim područjem pokriva oba grada. Od 1736. do 1745. godine župnik je Andrija Gradinski,²⁴ što znači da je oba posla ugovorila ista osoba. Ako je doista isti župnik s istim majstorom ugovorio posao za oltare u razmaku od pet godina, onda je u narudžbi ili u uputama za izvođača možda stajalo i to da obojicu svetaca izvede na istovjetan način. Podrobne upute, koje sadrže i uzorak po kojem nešto treba napraviti, uobičajene su u ugovorima. Tako je naglašeno, primjerice, u ugovoru za glavni oltar župne crkve u Varaždinu iz 1761. godine da bude izveden prema odobrenom nacrtu,²⁵ dok je u ugovoru s »pictorom« Josephom [H]amonom za glavni oltar Svetog Križa u Križevcima iz 1765. godine naglašeno da radove treba izvesti »secundum exemplar«.²⁶

Suočen sa zadatkom da ponovi svoje netom dovršene skulpture Ivana i Pavla, kipar Szever narudžbu izvršava korektno: obojica su vojnika u brojnim elementima istovjetni i uočljivo je da je riječ o radovima koji su od istog majstora nastali u kratkom vremenskom razmaku. Vjerojatno je da su, a zbog umjetničke slobode ili majstorove želje da baš ne »klonira« vlastito djelo, unijete manje razlike u načinu nošenja plašta i izostavljanju kaciga. Taj će oltar tek kratko vrijeme ostati onakvim kakvim je izveden. Otprilike dvadeset i pet godina kasnije varaždinski kipar Fridrik Petter na istom retablu

¹⁹ Anđela Horvat, »Prilog poznavanju nestale drvene arhitekture s područja kotara Koprivnica«, *Bulletin Zavoda za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 9/1–2 (Zagreb, 1961), str. 14–34, na str. 29–30, bilješka 54.

²⁰ Anđela Horvat, »Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj«, u: Anđela Horvat, Radmila Matejčić, Kruno Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj* (Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1982), str. 1–381, na str. 241; Ivy Lentić-Kugli, »Zavjetna crkva B. D. Marije u Močilama kraj Koprivnice – historijat i inventar«, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, broj 9 (Zagreb, 1985), str. 29–35, na str. 33–34.

²¹ Horvat, »Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj«, str. 241; Baričević, *Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske*, str. 195.

²² Baričević, »Dominus sculptor Stephano Szeverin Crisiensis«, str. 93; Baričević, »Kiparstvo i drvorezbarstvo«, str. 190.

²³ Baričević, »Djela varaždinskog kipara Fridrika Pettera u Varaždinu i Križevcima«, str. 58; Baričević, »Dominus sculptor Stephano Szeverin Crisiensis«, str. 92; Baričević, »Kiparstvo i drvorezbarstvo«, str. 204.

²⁴ Stjepan Kožul, *Kalnički arhidakonat. Danas Bjelovarsko-kalnički arhidakonat Zagrebačke nadbiskupije* (Zagreb: Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije »Tkalčić«, 2005), str. 296–297.

²⁵ Baričević, »Djela varaždinskog kipara Fridrika Pettera u Varaždinu i Križevcima«, str. 53–54.

²⁶ Ugovor u Hrvatskom državnom arhivu, Grad Križevci, Kut. 3, nesignirano. Vidi i: Baričević, »Djela varaždinskog kipara Fridrika Pettera u Varaždinu i Križevcima«, str. 61–62.

izvodi kipove svetog Fabijana i svetog Sebastijana, a oltar mijenja naziv u oltar svetog Roka.²⁷ U nešto prerađenoj verziji oltar stoji i danas, a kipovi Ivana i Pavla postali su suvišni i odloženi na tavan, gdje su otkriveni 1978. godine.²⁸

Szever je u Križevcima ponovno angažiran odmah potom, i to na izvedbi propovjedaonice za župnu crkvu svetog Križa. Ta izvedba zabilježena je u kanonskoj vizitaciji 1748. godine,²⁹ što znači da je ostvarena između 1744. i 1748. godine. Na pitanje je li župnik Andrija Gradinski i treći put angažirao svojeg suradnika na izvedbi propovjedaonice ili je to učinio već njegov nasljednik, ne znamo odgovor, pa o njemu do nalaza bilo kakve arhivalije možemo tek nagađati. Propovjedaonica je izvedena i postavljena te je, prema bilješci vizitatora, bila bogato ukrašena. Nije sačuvana na svojem mjestu, jer već krajem 18. stoljeća crkva svetog Križa prestaje biti župnom, a njezin se inventar raznosi i uglavnom propada. Tijekom osamdesetih godina 18. stoljeća propovjedaonica je iznesena iz crkve, djelomično je razmontirana, te je u reduciranu obliku montirana u župnoj crkvi u Svetom Petru Orehovcu.³⁰ Grupa Boga Oca u slavi na vrhu propovjedaonice ne ostavlja nikakve dvojbe oko autorstva. Isti tip Boga Oca, uz nesumnjivo zajedničko autorstvo susrećemo na liku Boga Oca iz Drnja, kao i na liku Boga Oca na oltaru sveta Tri kralja u Đurđicu. S te propovjedaonice potječu i obojica evanđelista koji se čuvaju u Gradskom muzeju u Križevcima.

Nije poznato nijedno kasnije Szeverovo djelo za Križevce, a u posljednje razdoblje njegova života spadaju tri velike propovjedaonice, koje se nalaze u Ludbregu, Čazmi i Virovitici i po kojima je poznat u umjetničkoj historiografiji. Nakon 1755. godine Szeveru se gubi trag: vjerojatno je da je ili umro ili da više nije mogao raditi. Prema kraju 18. stoljeća opadati će važnost i aktivnost lokalnih pokrajinskih radionica, te najveći križevački barokni majstor Stjepan Szever neće imati pravog nasljednika. Njegov opus u vlastitu gradu obuhvaća ipak nešto više djela, pri čemu su danas pojedina od njih razasuta i izgubljena. U taj opus svakako treba uvrstiti i značajan ciklus od čak tri oltara u Đurđicu, kao i još uvijek neriješene atributivne probleme u zbirci župnog dvora u Đurđicu,³¹ kao i u sakralnoj zbirci Gradskog muzeja Križevci.³² S velikom vjerojatnošću Szeverovom opusu u Križevcima dodajem i oltar svetog Flo-

rijana, kao jedino njegovo djelo koje je integralno sačuvano u tom gradu.

4. Popis citirane literature

4.1. Rukopisna građa

Hrvatski državni arhiv (HDA), Grad Križevci, Kut. 3, nesignirano.

Nadbiskupijski arhiv Zagreb (NAZ), Arhiđakonat Kalnik, protokol 133/IV.

Nadbiskupijski arhiv Zagreb (NAZ), Kanonske vizitacije, protokol 133/IV.

Nadbiskupijski arhiv Zagreb (NAZ), Ostavština Doris Baričević.

4.2. Ostala citirana literatura

Baričević, Doris. 1979. »Djela varaždinskog kipara Fridrika Pettera u Varaždinu i Križevcima«, *Bulletin Razreda za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, broj 1(47) (Zagreb, 1979), str. 53–74.

Baričević, Doris. 1987. »Dominus sculptor Stephano Szeverin Crisiensis«, *Peristil. Zbornik radova za povijest umjetnosti*, vol. 30 (Zagreb, 1987), str. 81–102.

Baričević, Doris. 1993. »Kiparstvo i drvorezbarstvo«, u: Žarko Domljan (glavni urednik), *Križevci. Grad i okolica* (Zagreb: Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, 1993), str. 199–207.

B[aričević], D.[oris] i R.[epanić]-B.[raun], M.[irjana]. 1993. »[Župna crkva sv. Jurja u Đurđicu] Oprema«, u: Žarko Domljan (glavni urednik), *Križevci. Grad i okolica* (Zagreb: Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, 1993), str. 304.

B[aričević], D.[oris] i R.[epanić]-B.[raun], M.[irjana]. 1993. »[Župna crkva sv. Petra u Svetom Petru Orehovcu] Oprema«, u: Žarko Domljan (glavni urednik), *Križevci. Grad i okolica* (Zagreb: Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, 1993), str. 381.

²⁷ Baričević, »Djela varaždinskog kipara Fridrika Pettera u Varaždinu i Križevcima«, str. 59–62.

²⁸ Isto, str. 58.

²⁹ Nadbiskupijski arhiv Zagreb, Arhiđakonat Kalnik, protokol 133/IV; Baričević, »Kiparstvo i drvorezbarstvo«, str. 203.

³⁰ Baričević, »Kiparstvo i drvorezbarstvo«, str. 203; D.[oris] B[aričević] i M.[irjana] R.[epanić]-B.[raun], »[Župna crkva sv. Petra u Svetom Petru Orehovcu] Oprema«, u: Domljan (glavni urednik), *Križevci. Grad i okolica*, str. 381.

³¹ Vlastita istraživanja u tijeku.

³² Vlastita istraživanja u tijeku.

- Baričević, Doris. 2008. *Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske* (Zagreb: Školska knjiga, 2008).
- Horvat, Anđela. 1961. »Prilog poznavanju nestale drvene arhitekture s područja kotara Koprivnica«, *Bulletin Zavoda za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 9/1–2 (Zagreb, 1961), str. 14–34.
- Horvat, Anđela. 1982. »Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj«, u: Anđela Horvat, Radmila Matejčić, Kruno Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj* (Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1982), str 1–381.
- Kožul, Stjepan. 2005. *Kalnički arhiđakonat. Danas Bjelovarsko-kalnički arhiđakonat Zagrebačke nadbiskupije* (Zagreb: Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije »Tkalčić«, 2005).
- Lentić-Kugli, Ivy. 1985. »Zavjetna crkva B. D. Marije u Močilama kraj Koprivnice – historijat i inventar«, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, broj 9 (Zagreb, 1985), str. 29–35.

Contribution to the Authorship of Some of Szever's Works in Križevci: Altar Sculptures of John and Paul in the City Museum of Križevci and Saint Florian Chapel in Križevci

Summary

Based on the former opinions on the sculptures of Saint John and Saint Paul, which were located on the altar of Saint Roch Chapel in Križevci and are currently kept in the warehouse of the City Museum of Križevci, this paper discusses the validity of the claim that their author is a provincial sculptor Stjepan Szever from Križevci. After comparing those sculptures with the sculptures of those two saints that are located at the altar of the Saint Florian's Chapel, Stjepan Szever is suggested as the author of the Saint Florian's Chapel's altar, which had not been detected before. This paper reconstructs Szever's activity in Križevci for Križevci, which leads to the conclusion that the sculptor was much more active in Križevci than it was previously believed.

Keywords: baroque, sculpting, provincial sculpting, Stjepan Szever, Križevci, Saint John, Saint Paul, Saint Florian's Chapel